

Մանգրամի Էֆեաք

Մ Ի Ի Ն Ա Տ Ի Ի

ՈՒՄՈՒՐԸ ԲՕԼԻԹԻԳԸՅՅԷ ՎԷ ՄԻՎԱՏՏԸ ՍԱՅԻՆԷ

ՊԵՐԻՆՃԻ ՄԵՆԷ

1866 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2 ՉԱՐՇԷՄՊԻՆՆ

ՆԻՄԵՐՈ 190

Մանգրամի Էֆեաքը հաճախ 6 եանի սենեակ 300
նիւթէ վերելի, 4 եանի վերելի, բոթա փարաւ տալի
իլինաւ օլարաք, 200 զէ՛ օլարաք, ալթը 100 զէ՛ օլա-
րաք, վէ նիւթի տալի 50 տը փարաւ տալի յաճաք տըր :

Իլանաթըն պէ՛հեր սալթըն իլին, պե-
րինճի տէֆատա 3, իքինճի տէֆատա 2,
վէ իւլինաճիւ վէ սալթը տէֆատա 1
էր զուրուշ ալթնաճաք տըր :

Մէքթուլ վէ սալթը, Պէյ-օղլունտա տօղթու-եօ տա-
467 նիւթի օլարաք իսնեակ ԼԷՎԱՆԹ ՀԵՐԱԼՏ Թաղիա-
նէսինտէ, Կարապետ 3. Փանոսեանէ կէօնտերիլէճէ տըր :

ՀԱՎԱՏԻՍԱԹԸ ՏԱԽԻԼԵՑԷ

ՍՕՆ ՀԱՎԱՏԻՍ

«Մահը հալին ճուր թարիխի իլէ,
Հանեատան ալրնան մէքթուլարա նա-
զարէն, վաճէ գալդապընտան սօնրա,
զօրպարար Մֆաքեատա վազը օլան քէնտի
մէվըրէրինէ սըղընմըշար տըր : Ճէմազիլ
ախըրն 20 ինճի բազար կիւնիւ զօրպա-
լարն 20 նէֆէր պաշարը Մուսթաֆա
բաշա հազրէթլէրինէ միւրաճաւթ իտէ-
րէք, միւշարիլէյն հազրէթլէրի թարա-
ֆընտան, անիտէ աֆվը Եւմուսի իլանը-
նա հիմմէթ պուլլուլտուղու թագաիր-
տէ, կէրէք սիւսըլարընը վէ կէրէք Շի-
րատան քէնտիլէրէ կէօնտերիլմիշ օլան 4
զըթա թօրլարը թէսիւմ իլէ տախիլ տա-
էրէյի իթաւթ օլաճազարընը պէյան
իլլէմիշէր տըր :

Բաշայի միւշարիլէյն հազրէթլէրի,
մէզքիւր շարթլարը գապուլէ շաեան կէօ-
րէրէք, ալթը կիւնէ գաւտար իճրասընա
միւսաատէ օլունաճաղըն պիլտիրմիշ տըր :

«Մէքթուլմանտէն Զիպմրաքաթիտէն
մատաապը, օլանտէ լուլի մուվաֆազաթ
կէօթէրմիշէր իսէտէ, մէրդուժ Զիմպրա-
գաթի պաշընտա պուլունան պիր մըգտար
Եունանլարըն, օրատա քէնտուլի մուհա-
ֆազա իթմէք թէսալվուրի իլէ, Ասգիֆօսա
չէքիլմիշտիր, Պու վուզուլաթտան սօնրա,
Մուսթաֆա բաշա հազրէթլէրի, իզհա-
լը ուպուտիլթ էթմէյիպտէ, Եունա-
նիսթանա չէքիլմէք իսթէյէնլէրին, ասլա
իզաճ օլունմազսըղըն կիտէպիլմէլէրիլուզ-
րէ Սիւզգեատա իւզ գըթա իսկէլէ թալս-
սիսինէ հիմմէթ պուլլուլտուլտան սօնրա,
քէնտիսի գուվլէյի սըղիմէ իլէ, Ասգիֆօս
լուզէրինէ ազիմէթ իլլէմիշ տըր :

«Ճէմազիլ ախըրն 23 իւնճիւ չարչէմպիհ
կիւնիւ, Սիւլէյման պէյ, մայէթլինտէ 15
պէօլիւք տսկէր, եանի պիր թապուր Մը-

սըր ասկէրի վէ 21500 նէֆէր պաշը պօ-
զուգ պուլունտուղու հալտէ, Րէթիմօ
եազընընտա Ֆարա նամմահէլլտէ, զօր-
պարարը գըլըճ գըլըճա կէլէրէք, քէաֆ-
ֆէսինի ֆիրարէ մէճպուր իլլէմիշ տըր :
շու գալդաւտա Զօրպարարտան 80 քիչի
թէլէֆ օլուպ, վէ Օսմանլարտան իսէ,
եալընը 3 քիչի ֆէվթ օլմուշ վէ 15 քի-
չի եարալանմըշ տըր : Մահը մէզպուրուն
24 իւնճիւ եանի ճիւմա կիւնիւ պաշա
պիր միւտարէպէ տախի վուզուլ պուլա-
րաք, զօրպարարտան 33 քիչի թէլէֆ օլմուշ
տուր : պուլ պօզըղընլուլար իւզէրինէ,
Լաշէն Բրէզիբա, Մէրա Միլա, Րիզօ,
Օզու, Քէրամիա վէ Գիլիեանի նահիլէ-
լէրի իզհարը ուպուտիլթ իթմիշէր, վէ
զօրպարար տախի թէսիւմ սիւսըն իլլէ-
միշէր տըր :

«Ֆէրիգ Եահեա բաշա միւսինն վէ
ալիլ վիւճուտ պիր զաթ օլուլտուղու հալ-
տէ, հոկու . 28 ինտէ Գանտիեատա վէ-
ֆաթ իթմիշ տըր : չիւնքի միւթէվէֆա
հազրէթլէրի, պուրաեա կէլէլտէն պէ-
րու նամիզաճ պիր հալտէ պուլունմուշ
տուր : Ամպէլաքիտէ տախի պիր քիւլէք
միւտարէպէ վազը օլմուշ իսէտէ, հիւ
պիր էօլէն օլմամըշ տըր :

«Նիհայէթ, ալթէչի իսթիլալ քէա-
միլէն սէօնմիւշ տըր : Բանթէլէյմն նամ
պիր վարօր Սէլինօեա պիր թագըմ սիւսըն
վէ միւհիմմաթ կէթիրմիշ իսէտէ, Էհա-
լի թարաֆընտան լէտտ օլունմուշ տուր,
իշթէ պուլունտանտա անլաշըլմադտա տըր
քի, պուլունտան սօնրա, Եունանլար սի-
լաճ կէօնտերմէյէճէքլէր տըր :

Լ. ԹԵՒԷՆ

— . . . Միւլէլիք

Օրթա քէյ 1 նոյեմ. 1866

Հոկտեմբեր 30 թարիլիլէ թարաֆընդա
կէօնտերտիլիմ մէքթուլտէ քօլբա իլ-
լէթինն զուհուր իլէ, իլլէթ մէզքիւրէ-

տէն պիր զաշ քիչիլէրին վուրուլտուղու-
նու պիլտիրմիշ իսիւմ . . . Հօկտեմբեր
30 բազար ախշամընա գաւտար քօլբա-
տան վուրուլանլարըն սալթը 7 է պալիդ
օլուպ 2սի գուրթուլմուշ վէ 5ի վէֆաթ
իթմիշ իսիւմ : վէ բազար ախշամընտան
տիւն ախշամա գաւտար պիր գուհուր եօգ
իսի իսէտէ, տիւնքի կիւն 31 հօկտեմբեր
ախշամ սաւթ 12 րատտէլէրինտէ 1 Եէ-
հուտի իլլէթ մէզքիւրտէն վուրուլտու-
ղու կէօրիլմիւշ, վէ պուլ սապաճ քէջա 1
էրմէնինի վուրուլտուղու կէօրիլմիւշ,
չիմտի հէման իքի քէյֆիլդ օլուպ սահաթ
31-2 մէքթուլտէ գաբանաւա գաւտար պաշ-
գա պիր գուհուրաթ օլմամըշ տըր : քէյ-
ֆիլթէթ մայիլմիւշ օլմագ իչին թահիլ
իտէրիմ :

ՀԱՊԱՐԷԹ

Տիւնքի Մանգրամէմիզտէ, բազար իր-
թէսի կիւնիւ, Զէյթին չօրպաճըլարընը
մահապէտտէն իսլաւարը գըլմընտա լազըմ
կէլէն թէվասսուլթ վէ լէճանըն իսթի-
տապըն հալի օլուլտուղու հալտէ, բաթ-
լիքսանէէ պիր գըթա արիզէ թագաիրմ
գըլմտըղըն պիլտիրմիշ իսիւք :

Մէզքիւր արիզէտէ տէօրթ եիւզ գը-
թա իմզա պուլունտուղու հալտէ, իւշ
նէֆէր վէքիլէր մարիֆէթլիլէ կէօնտէ-
րիլմիշ, վէ զաթէն էլտէն կէլէն զալթէ-
թին տիրիդ օլունմաւտըղ, վէ մէրգու-
ման չօրպաճըլարըն պուլ կիւնտէ եարըն-
տա մահապէտտէն գուրթուլաճադարը ճէ-
վապը ալրնմըշ տըր :

Մէզքիւր արիզէնին սուրէթի Ման-
գրամէմիզտէ տէրճ իսիլմէք իւզըն թա-
րաֆընդա կէօնտերիլմիշ իսէտէ, պուլ
տէֆա եէրիլմիդ միւսաատէ իթմէտիլին-
տէն, եալընը Եէվթի մէզպուրտէ թէ-
ճէմիւ իտէն մէճիլիսին Մանգրամէ տըլա-

հինտէ իպրազ իյէտիկի հագարէթին պէ-
եանիյէ իգթիֆա խտերիզ :

Էկէր թարաֆըմըզա պիր գաչ իմզա-
լար իլէ վէրիլէն մալեմաթ սահիհ իսէ ,
եէվմի մէզպուրտէ մէճիստէ պիր չօգ ե-
պիսկոպոսլարտան պաշգա , իւչ նէֆէր
տախի մուվադդաթ հէյեթ ազասը , եա-
նի Արզուման Էֆէնտի , վէ Մանուկեան
իլէ Մագսուտեան Էֆէնտիլեր տախի հա-
զըր պուլունմուշար տըր :

Մէճիսի մէզպուրտա , Զէյթունլու-
լար հագզընտա մէզքիւր արիգէյի թագ-
տիմ իտէն իւչ նէֆէր վէքիլէր իլէ պա-
զը մէզալաթա կիրիշիլտիքտէ , հէր նա-
սըլ իսէ , Մանգուլմէնին տախի լազըրտը-
սը կէշմիշ , վէ Արզուման Էֆէնտի թա-
րաֆընտան , Մանգուլմէ ալէյհինտէ պիր
թագըմ հագարէթիլեր օլունտուգտան
պաշգա , կիւեա հէր եազըրդը եալան
վէ իֆթիրա օլտուղու պէեանիյէ , օ-
գուլմամալարը , տիյնեմէմէլէրի , վէ եա-
լընըզ էյլէնմէք նիյէթ իյլէ օգուլմալարը
Փաղաթ իթիպար իթմէմէլէրի տախի նա-
սիհաթ վէքիլմիշ տիր :

Վէքիլէր միւմայիլէյհ Էֆէնտիին
պուլ նէզաքէթէ գարշը օլան հարէքէ-
թինէ գարշըլըզ ձէվապ վիլէրէք , քէն-
տիլէրին օրաեա Մանգուլմէ ալէյհինտէ
թէշէքքի իթմէյէ , եախօս օգուլեուպ
օգուլմամազ զըմիքնտա նասիհաթ ալմու-
եա կիթմիշ օլմաեղա , իլա Զէյթիլիլէ-
րին քէյիլէթի իլին կիթմիշ օլտուգլա-
րը , վէ էկէր Մանգուլմէնին եազըրդա-
րընտա , քէնտի հիտտէթ ու զազապլա-
րընը թահիլը իտէճէր գատար պիր եա-
լան եա իֆթիրա վար իսէ , եա ձէրհ , վէ
եախօս մուհաքէմէեէ տալէթ իտէպիլէ-
ձէքիլին պիրտիլտիլէրինտէ , մուլմայի-
լէյհ Էֆէնտի տախի , մուհաքէմէեէ չէ-
քիլէձէք իմիշ իսէտէ , Մանգուլմէնին միւ-
էլիլիլիլ ընձա իթմիշ իմիշտէ , օնուլ ի-
չին սարֆը նազար օլունմուշ իմիշ , վէ օ-
լունմալազ իմիշ կիպի ձէվապ վէքիլտիր :

Պու արատա , սայիր եպիսկոպոսլար
սիւքիլթ իթմէքտէ իքէն , Եգեանան սըր-
բաղան , հէմ միւմայիլէյհ Էֆէնտիյէ պիր
մուլմէնէթ իթմէք , վէ հէմտէ քէնտի
միրիքէլալընը իպրազ իյլէմէք նիյէ-
թիլիլէ մի օլա , եօխսա պուլղը ու առա-
վէթի իգթիպարնա պիր հագարէթ իթ-
միշ օլմազ մէրամըյալ մը օլա , լազըրտը-
եա գարըշարազ , « իսայր , իսայր , պիղ
օնու մուհաքէմէյէ չէքմէք իսթէմէյիզ .
չիւնքի օնուլ պաշընտաքի « մէնի » « շա-
եա « տէյիշթիրմիշիզ տիր (կիւեա Ման-
գուլմէյի Շանգուլմէ եաբմըշար իմիշ) տէ-
միշ տիր :

Եգեանան սրբազանըն էյլէ պիր մէճ-
իսի միւհէթէրմ նէզտիլտէ գուհուրա
կէլմիշ օլան հագարէթինի , էն զիեառտէ
թէրպիլէյէ մուշայիր պիր հարէքէթ առտ

իթտիկիլտէն , վազաա ձէվապ միլմէ-
եէ տախի իրթիքեապ իթմէյիզ . լաքին
Արզուման Էֆէնտի կիպի պիր գաթըն
սէյլէտիլէրինտէ պիրա ձէվապ պրազ-
մազ իսթէմէյիզ :

Էֆէնտիյի միւմայիլէյհ իսպէր վէ-
րիլիզ քի , Մանգուլմէ իլհամըր րէպպանի
օլմալընտան , վազաա եալան վէ եոն-
լըշ պաղը հալաթիս տէրձ իյլէմէսի իհ-
թիմալտէն տիր . լաքին հէմ պուլ խու-
սուանադիր իւլ էմալտիր , հէմ հէր կիւն
հէր զազէթաեա մախսուա պիր հալտիր .
վէ հէմտէ Մանգուլմէ էյլէ պիր եալան վէ
եանլըշ , պիլտիլի վէ իշիթտիլի կիպի ,
թասհիհինէ միւսարաաթ իյլէմէքտէտիր :

Մանգուլմէ պաշգա խուսուպարաա
եալան վէ եանլըշ եազարմըշ , քէնտիսինին
տալա վաղիֆէսինտէ օլմաեալազը տէր-
քեար օլտուղու կիպի , շու հագարէթիլ-
րինէ իսէ անձազ միլէթձէ հալաթիլէրին
եախօս բաթրիքիստէեէ տայիր եազըլան
պահպարըն սէպէպիլէթ վէրմիշ օլմալը
տախի աշիքեալ տըր . իմտի պիղ իստաա
իտէրիզ քի , Մանգուլմէտէ բաթրիքիստէ
հագզընտա եազըլանլարըն եիւզտէ տօգ-
սան տօգուլու սահիհ տիր , վէ իսպա-
թընտաա հագզըր ու միւնթագըր վէ հէր
սաաթ միւգթէտիր տիր , տիմէք տիր քի,
տէյիլ Մանգուլմէ եալանձըրը , իլա քէն-
տիլէրին « եալանձըր տըր » աիմէլէրի պիր
պիւլիւք եալանձըրէ տըր :

Միւմայիլէյհ Էֆէնտիյէ շուսու տա-
խի իիթար իտէրիզ քի , Մանգուլմէ հիչ
պիր վազըթտա մուհաքէմէտէն գաշըպ ,
վէ բաթրիքիստէեէ եալաթմալըղ զօր-
գազըլընը վէ կէվէքիլինի իրթիքեապ իթ-
մէմիշ տիր վէ իթմէյ . վէ հէր նէ վազըթ
իսթէրէր իսէ մուհաքէմէյէ հագզըր տըր .
վէ էկէր պուլ իֆթիրաեա , իֆթիրաձը
Մասիսէ պազարազ ձէնարէթ իթմիշէր
իսէ , պիրազ էմրի պրասիլթէ ըիպիլթ
իթմէլի տիրլէր . զիրա , Մանգուլմէ տա-
խի էկէր քէնտիլէր կիպի պիր տազըզա
իչին նէզաքէթի թէրք իտէր իսէ , գօր-
գարըլ քի երթաձաղը եսրար բերտէսի
արգասընտան , նէտալթիլ ազիմէլէրինի
մուճիպ օլունմու մէնգարէլէր մէյտանէ
չըզաձազ տըր

Երիմիլ միւմաառտէ իթմէտիլինտէն ,
միւմայիլէյհ Էֆէնտիյէ եալանըզ պիր ը-
ձա իտէրէք , պուլ տէֆալըզ պուլ գատար-
ձըզլա իգթիֆա իտէրիզ . չէյլէքի , պիր
միլէթ իտարէսինի տէր իւհտէ իթմիշ
օլտուգլարընտան , վէ շունձա սէնէ տիր
Պապը-Ալիյէ խըմմէթ իտիպ , վէ վիւքէ-
լա ու վիւգէրա իլէ կէօրիւշմէքտէ պուլ-
լունտուգլարընտան , ապաձըզ մէճիս տի-
մէք նէ տիմէք , վէ հաքիսիլք վէ նէզա-
քէթ տիմէք նէ տիմէք իտուկինի տիւ-
չիւնիւպ իձրա իթմէլէր վէ եախօս էյ-
րէնսէլէրտէ , պէյլէ հագարէթիլէրէ չը-

զըշմասալար , քէնտի շէօհրէթ ու իւն-
վանլարընա , վէ վազիֆէ վէ թէրպիլէլ-
րինէ , մուվաֆըզ հարէքէթ իթմիշ օ-
լունլար . . .

— Էվանթտա վէ օնտան ալարազ է-
թօալտա շու թէլէկրաֆ օգուլնմուշ տուր .
« Հանեա , Յ նոյեմ .

« Սֆազեալըլար տախիլի տայիրէյի ի-
թտաթ օլմալըլըր րէտտ իթմէքտէ տիր-
լէր . Եննիտէն պիր գալըա վուգուլի իհ-
թիմալի գալիտէն տիր . շիմտիքի հալ ա-
տայիշի հալին իպգասընձա հիչ պիր էսէր
կէօրիւշմէմէքտէ տիր . »

Էվանթ պուլ հալաթիսին պալեաթըն-
տա , էմնիյէթէ շաեան պիր մահէլտէն
կէլմիշ իտուկինի տախի պէեան իյլէմիշ
տիր :

— Էվանթ Հէրալտըն կիրիտ հագզըն-
տա տէրձ իթտիկի հալաթիստէրտէ , պա-
զը եալանլար պուլունմասը ձիհէթիլէ եա-
լընքի կիւն իլին Պապը-Ալիյէ մուհաքէ-
մէյէ տալէթ օլունտուղու , վէ Մէլիսա
նամ Բուլմա զազէթանըն գաթաթըլտը-
ղը , վէ սայիր Բուլմա զազէթալարըն սօ-
գազլարտա սաթըլմասը եաազ իտիլտի-
կի հալաթիսաթտան տըր :

— Թուլա րէսմի միլի քեաթ իպի Հագ-
զը Էֆէնտիին րէսմի միրի հասըլաթըն-
տան ըիւսուլմաթ էմանէթի ձէլիլէսինէ
կէօնտէրիլմէք իւզրէ իսպիլէպէնտ ի-
տիլմիշ օլան թօրպանըն իլէրինի գաթ ի-
լէ , տէրունիլտէ պուլունման օն իքի պին
պուլ գատար զուրուշու ալազ ու սիրգաթ
իթտիկիլինի , վէ պուլ տօգէտէն իսթիրտաա
օլունման մրգատարնտան նօգսան կէօրիւնէն
տէօրթ պին պէշ եիւզ պուլ գատար զու-
րուշու տախի քէնտի ու մուլունա սարֆ
ու իսթիհաթ էյլէտիլինի իգրար իթմիշ ,
վէ նօգսանը մէզքիւր տախի Էֆէնտիի
մէրզուլու պիրա քէլիլ իսթիլաաթ իտէն
վարտա րէսմի մէմուլը Արիֆ Էֆէնտի
թարաֆընտան տէրտէսթի թահսիլ պուլ-
լունմուշ օլտուղունտան , մէրզուլ Հագ-
զը Էֆէնտիին գանուլը ձէզանըն սէք-
սէն իքինձի մատտէսի հիւքմիւնէ թէվ-
ֆիդան , վէ թարիլի հապսընտան իթի-
պարէն , պէշ մէնէ միւտտէթիլէ գալէպէնտ
իտիլմէք իւզրէ , վիլտին իզամ վէ իսրա-
սը խուսուսուա իրատէի ալիյէ միւլթէ-
ալիլիզ պուլլուլմուշ , վէ մուճիպինձէ իզ-
թիզաալ իձրա գըլընմըշ տըր :

Թուլա
Ա Ի Ե Տ Ա Բ Ե Ր
Ե Ի Հ Ա Յ Բ Ո Ղ Ո Ւ Ք Ա Մ Ա Ն Ք

Մանգուլմէն 179 աւանդ ինքնիւրպէն պաշըլէ :

Պաա . խմբագրի այն յառաջ բերած վը-
կայութիւններ՝ առ արդարացուցանել իր սխալ
առում . Գրիտտոսի օգտաւէտ խօսքերն իրա-
րու կը թշնամացնեն , եւ ինձի ալ առիթ
կուտան սա հետեւեալ հետեւեալութիւններն
յառաջ բերել :

Ուրեմն ըստ պատ . խմբագրի , Գալիլէոս
արեգակնային ուղիղ դրուծիւն անոր համար
գտաւ , որպէս զի Պապին եւ նորա արքանե-

կաց « մեծամեծ խոսովութեան առիթ տայ » եւ հետեւեալէն ինքն ալ այն սոսկալի բանտարկութեան ենթակայ ըլլայ :

Ուրեմն . . . Լուսեր՝ Պապին, նորա արքանեկաց եւ երեւելի իշխանաւորաց « խռովութեան առիթ » տալու համար նոյն աշխարհաստան բարեկարգութեան ձեռք զարկաւ, եւ ոչ թէ հարստահարելոց բարիք մը ընելու :

Ուրեմն . . . այն ամէն աշխարհաշէն գիւտեր եւ սկզբունքներ գտնողներ՝ մարդկային սեռին « խոսովութեան առիթ » տալու համար ունենալու քրտներ են :

Ուրեմն . . . կալ անուն հռչակաւոր Ֆրէնսիսթ (մտաբան) եւ իւր հետեւողք բժշկաց եւ փիլիսոփայից « խոսովութեան առիթ տալու համար այն օգտակէտ գիտութիւն զարգացունելու ետեւէ եղան » :

Չէ՛, ճշմարտութեան զաւակը, պատ. խմբագրի պէս չիտրի, նա լաւ գիտէ որ ազիտութիւնն ամէն բարի սկզբունքի գէմ կը հակառակի եւ խոսովութիւն կը յարուցանէ : Նա գիտէ որ բանին ընտելեան բերմունք՝ այս տխուր արդիւնք յառաջ կը բերէ խաւարի զաւակաց մէջ . . .

Իսկ գալով երրորդ կէտին՝ որ բուն խնդիրն գլխաւոր եւ կարեւոր մասն է, եւ որ մարդկային կարեկցութիւնը կը չարժէ, բնաւ երբեք սխտի չգաղթիմ զայն պաշտպանել : քանզի իրաւունքի եւ մարդկութեան ինդիք է : քայց պատ. խմբագիր՝ իմ ամիտի եւ որոշ հարցմանս ուղղակի պատասխան տալ չուզելու համար՝ փախուստ կուտայ եւ Մասիսի կը դիմէ, խնդիր խնդիր հետ խառնելու կը տքնի . . .

Ինչո՞ւ :
Մասիսին քար մը նետած, եւ խնդիրէն ալ կամացուկ մը խոյս տուած ըլլալու համար, քայց . . .

Իմ ու Մասիսի, իմ գիտակցութեան ու Մասիսի, եւ իմ խնդիրի ու Մասիսի խնդիրի մէջ տեղ մեծ տարբերութիւն կայ :

Մասիս ըսած է որ « Միսիսիսարք պարզամտներն ստակով որսացին » (որ մասամբ իւրիւր չիտակ է) :

Իսկ ես ըսած եմ թէ « ինչ է պատճառ որ քողոքական Հայոց մեծ մաս 10-15 տարիէ հետէ եւս առաւել « նիւթապէս եւ բարոյապէս թշուառ կացութեան մէջ կը հեծէ » :

Պատ. խմբագիր՝ կամ յետին աստիճան ազէտ մէկ մի է, որ աս իմ պարզ հարցում չէ հասկացեր, եւ կամ զիտմամբ հասկնալ չէ ուզեր, քանզի իր խօսքերուն ոչ մէկն իմ խնդիրի կը վերաբերի :

« Նիւթական ու բարոյական օգուտ ընելով ալ ինչ ըսել ուղեւս պատ. խմբագիր անզիտանալ կեղծելու համար՝ կը պարտաւորիմ բացատրել, որ տեսնայ թէ ձեռքերն ինչ ստակ լեցունել ըսել չեմ ուզած : որ տեսնայ թէ « իրենց ձեռքէն եկած ամէն բան ըրած չեն » : որ տեսնայ թէ բողոքականաց արդի խեղճութիւնը՝ իր թօթովածին պէս « կրօնական հալածանք կրելու » երեսէն չէ . . . այլ սոսկ իրենց « անտարբեր » եւ միանգամայն անխիղճ եւ անզուտ հանդիսաւս ըլլալէն եւ լոկ իրենց պորտը

պարարելու նպատակ ունենալէն է (1) :

Միսիսիսարք իբրեւ քրիստոնեայ եւ իբրեւ մարդ ինչ կրնային ընել, ու չըրին :

Տաճկաստանի մէջ գուցէ 500 ի չափ Միսիսիսարք եւ միսիսիսարուհի կը գտնուէր : որոնցմէ իւրաքանչիւրը կրնար մէյմէկ դպրոց բանալ, իր զիտցած ուսմունք եւ սկզբունք ուսուցանել հայ մանկանց եւ օրիորդաց, եւ Միսիսիսարք նահանգաց սահմանադրական ու յառաջադիմական լուսաւոր գաղափարներ անոնց հաղորդել, եւ 25-30 տարուան մէջ փոխանակ . . . չալ կենալ վարելու կըրնար անոնցմէ մարդկային սեռին օգտակար անդամներ, հռչակաւոր փառաբաններ եւ քարոզիչներ, Կիսպանաստանց յարմար թարգմաններ, եւ վաճառականի գրագիրներ, եւ արհեստաւորներ, մէկ խօսքով բարի ու ազնիւ քաղաքացիներ հանել այն 500,000 թաւելով, (որ ամէն տարի Ամէրիգայի մէջ ամէն կարգի անձինքներէ հաւաքուելով Պոլիս կը դրկուի), կրնար, քայց չըրաւ :

Միսիսիսարք այնչափ բան ըրին, որ եթէ այն ալ չընէին, իրենց պարտաւորութեան պէջ կը դրուէր, եւ եթէ ըրինք Եւսթինի բնաւ ըրած չըլլային, բողոքական ժողովուրդն ալ այսչափ խեղճ պիտի չըլլէր :

Իմ առած տեղեկութեանս հայեցով Ամերիկայի ժողովուրդ այնչափ ստակ որ սիրով կուտային, ոչ թէ Միսիսիսարք գան Հայեր « Ներկայական, կամ Մկրտիչեան » ընելու, այլ « բարոյապէս եւ նիւթապէս » անոնց բարեկաւութեանը համար աշխատելու, եւ զանոնք լուսաւորելու :

Եթէ ասանկ է, Միսիսիսարք այնքան զբաղմով Հայոց մէջ ինչ օգուտ որ կրնային ընել՝ չըրին, անխղճարար կերան ու կլկեցին այն յառաջադիմութիւնները (որ գլխաւորապէս այն ալիմ ժողովուրդին կենդանութեան տարր ու հոգին պիտի լինէր)՝ կէսն իրենք եւ կէսն ալ Ամերիկայի մէջ իրենց « օ թախնելը » : գոնէ այն ալիմ ժողովուրդեան վիճակը բարելաւեցնէին 25 տարուան մէջ :

Չէ թէ միայն չըրին, այլ ընդհակառակն զանոնք խեղճ ընելու անգութ միջոցներն ի գործ դնելու ալ անհոգ չեղան . . .

Ժողովուրդեան մը թեւ եւ թիկունք ըլլալու տրամադրութիւնն ունեցող բաւական խելացի երիտասարդներ ձեռքերն անցաւ, քայց Միսիսիսարք այնպիսեաց ձեռք բռնելը ծանրութիւն համարեցին, եւ ուսման ու բարոյականի լոյսը չիջուցանելով գլխովին պերբնականի փոխադրել կեղծեցին, ու սկսան ազէտ յետին աստիճան ֆանաթիք, կամ գլխովին չողոքորթ երիտասարդներ ձեռք առնել, եւ զանոնք կաշկանդելու համար պէտք եղած միջոցներ ալ զանց չառնելով : Սերտ տեսան Միսիսիսարք որ դպրոցը քանի որ Պոլսոյ մէջ է, այս խորամանկ ընթացք պէտք եղածին պէս պիտի չլարձատրուի, անմիջապէս Ասիոյ մէկ անկիւնը փոխադրեցին զանի. որպէս զի

(1) « Բայց այն՝ որ աշխարհիս բարիքը ունի, եւ իր եղբայրը բանի մը կարօտ կը ածանի ու իր դուրձը անկէ կը դոցէ, ինտո՞ր Աստուծոյ սէրը անոր մէջ բնակած կըլլայ » Ա. Յօհ. Գ. 17 : Գ. 20 : եւ Բ. 15 : 16 :

Ասիոյ խորեքէն ձեռք ձգուած տղէտ ու խեղճ պատանիներ եւ երիտասարդներ պէտք եղածին պէս կուրորէն դաստիարակուելով հոն, սխտոր հացով բաւականանան, չուլ չափուտ հագնին, յարձակին . . . յարձակուին, դըրգընեն, գրգռուին . . . նահատակ ըլլալու համար, եւ սլառուելիք ալ փառաւորուին ու պարարուին . . .

Պատ. Միսիսիսարք՝ աս ընթացքէն օգուտ քաղելով՝ իրենց առջի գործաւորներն նեղ դնելու եւ ոչինչ ամսականով մը դո՛ ընել տալու բռնադատելով, եւ իրենց գործէն ելլողներուն ուրիշ տեղ գործ դնելու յոյսերն . . . իրեքեւ հանելու համար ինչ միսիսիսարք ընթացք որ կրնային բռնել, զանց չըրին : որպէս զի անոնք առ առաւելն նեղուելով դառնան իրենց . . . եւ չընչին ամսականով մը դո՛ ըլլան . . . Սոյն ընթացք բանեցուցին իրենց կարծիքէն չեղող, այս կամ այն մասնաւոր կէտի մը վրայ տարբեր կարծիք յայտնող : կամ թէ ըսել, կուրորէն իրենց գլուխ չծող, քայց ճշմարտութեան անձնատուր եղող անձերն խեղճ ու թշուառ ընելու . . . որ մարդկային լեզուով « սոսկալի հալածանք » կը թարգմանուի, հալածանք մը, որուն քով իրենց յայտնած « Մատթէոս պատրիարքի հալածանքը » չատուցին բան մի է (թէ եւ ճշմարտութեան ըսելով այն ալ՝ իրենց անխոհմութեան հետեւեալութիւնն էր) (1) . . .

Ինչպիսիք բան՝ այն ալի մը ժողովուրդը՝ ի կենդանութիւն եւ յառաջադիմութիւն առաջնորդող չափերը փակելով զանի այսպէս խեղճ ըրին պատ. Միսիսիսարք . . .

Ուրախ եմ որ . . . խմբագիր՝ այն ալի մը ժողովուրդեան արդի խեղճութիւնը չէ ուրացեր : միայն թէ 20, եւ 50 տարի յառաջ ցատկելով՝ կրնէ թէ (Այն ատեն բողոքականութիւնը ընդունելուն համար կողոպտուեցան եւ հալածուեցան), ուստի այսպէս խեղճ եղան, քայց եւ այնպէս այն խեղճ ժողովուրդը ուրախութեամբ կը տանի) եւ ղե՛ր, հը, կը տանի . . . իրա՞ւ . . .

Քայց ես ճակատս բաց կըսեմ որ՝ իմ վերը բացատրածիս պէս, միայն իրենց ճիշդութեան ընթացքէն խեղճ ու թշուառ եղաւ այն ժողովուրդը : Իսկ (խեղճութիւնը ուրախութեամբ տանելու խնդիրն գալով . . . խմբագիրին թարգմանչութիւնը չեմ ընդունիր, միթէ իրենք բերան չունին, ինչո՞ւ պատ. խմբագիր կուզէ նոցա տեղ խօսիլ, եւ նոցա իրաւունք բռնաբարել :

Ահա պարզապէս տեսնուեցաւ թէ պատ. Միսիսիսարք՝ իբրեւ մարդ եւ մարդկային զգացում կրող՝ ինչ որ պարտաւոր էին այն ալի մը ժողովուրդեան լուսաւորութեան յառաջադիմութեան եւ (բարոյական ու նիւթական) կենդանութեան համար ընել նէ, չըրին, եւ չընէին զատ ալ Սպանիական ոգւով ճշգրտեցին, սեղմեցին եւ մինչեւ այս աստիճան հասուցին :

(1) Միսիսիսարք նպատակին, անոնց վարուց ու բարուց եւ իրօք աւետարանի քարոզիչներ լըլլալուն նկատմամբ արդէն 1862 եւ 1863 Մեղուի թիւերով հրատարակուած է,

Կը յուսամ թէ այս անգամ պատ . խմբա-
բազիր պիտի հաճի զգալ որ շատ անգամ
թէ իրենք եւ թէ իրենց գործածած ֆանա-
թիզ անձինք՝ անխոհմտութեամբ « մեծա-
մեծ խռովութեանց առիթ » տուած են հա-
տարակութեան , եւ որ Աւետարանի քարո-
զութիւնը չէ խռովութիւն յարուցանողն ,
այլ իրենց քարոզելու անվայել կերպը . . .

Կը յուսամ նաեւ թէ . պատ . խմբաբազիր
կարող պիտի ըլլայ հասկնալ այս անգամ որ
(նիւթական օգուտ) ըսելով , առ կամ այն
խեղճին ձեռքը տղայի պէս ստակ լեցունել
ըսել չեմ ուզեր , եւ հետեւապէս ճիշդութե-
կան քաջքնքներու պիտի չգիտէ :

Կը հարցունեմ պատ . խմբաբազիր , միթէ
կարելի՞ է որ ժողովուրդ մը , առանց օրի-
նաւոր դաստիարակութեան , եւ դպրոցներու
առանց վաճառական եւ արհեստական տար-
բերու . . . կանգուն մնայ եւ յառաջադիմէ ,
միթէ կրնա՞յ սոսկ Աւետարանի քարոզու-
թիւն լսելով , կենդանի եւ քաղաքականաց-
եալ ժողովուրդ լինել :

Իրաւունք չունի՞մ ըսելու թէ , պատ .
Միսիոնարք ոչ միայն անտարբեր , անխիղճ
հանդիսատես են , այլ այն ափ մը ժողովուր-
դը ընդդէմ մարդկային զգացման դէպ ի
թշուառութիւն ալ մղելու ջանացին :

(Ես միայն Աւետարան քարոզելու եկած
եմ) ըսելով կրնա՞յ արդարանալ մարդկու-
թեան եւ քրիստոնէութեան առջեւ , երբ
իրեն մարդ եւ իբրեւ քրիստոնէայ դէպ ի
այն ափ մը ժողովուրդն ունեցած պարտա-
ւորութիւնը զանց կառնէ , որոյ ներկայ եւ
ապագայ բաղդին սանձը կամովին ինք յա-
փըշտակած է մայրենի բունէն :

Պատուելիք որ եւ իցէ ժողովուրդեան մը
նիւթական հարստութիւն տալու ձեռնարկած
չեն) եղեր , ասի աննշան խօսք մ'է ինձ
համար , եթէ երբեք սոյն խնդիրին կապակ-
ցեալ նշանակութիւն մը ունի նէ ըստ պատ-
խմբաբազիրն , այն ալ մարդկութեան եւ քրի-
ստոնէութեան սահմաններէն դուրս տեղ մը
ըլլալու է . . .

Մ-ԻԴ

ԽԻՒԼԱՍԱՅԻ ՄՈՒԱՄԵԼԱԹԸ ՊՕՐԱՍ

Պու հաֆթա զարփնտա էսհամ ֆիեաթը
կէչէն հաֆթանն մուամէլաթը Պորսա խիւ-
լասաւնտա պէեան օլունան տէրէճէտէն ճիւ-
ղի ֆարգ իթմիշ իսէտէ , նիհայէթ պու կիւն
եխէն օլ տէրէճէլէրտէ գալմըշ տըր . կէրշի
Պորսաեա զիեատէճէ կէլէնլէր օլմուշ , վէ
մուգատտէմլէրի պիր արալըգ մուամէլաթ-
տան իրայէի ըույի իսթիղնա իտէնլէրտէն
չօղու եխէն օ եօլլարա տէքթիւմէկէ պաշ-
լամըշ իսէլէրտէ , նասըլ իսէ ֆիեաթը մէգ-
քիւրէեէ ինգըլապաթ կէլմէմիշ տիր :

Վագաա օ մագուլէլէրին պիղզաթ Պոր-
սաեա ալտէթ , վէ մուամէլաթը ալէնիյէեէ
միւպաշէրէթլէրի մէշհուտ օլմանըպ , միւ-
պաեաճը վէ վասըթալարը մարիֆէթիլէ
ախը ու իթա իթմէքտէ իսէլէրտէ , Պորսա-
տա սուրէթի ճէրէեանը պէշ ու շիրաաէն ,
անլէրին պիլ վասըթա բագարը Պորսաեա կէլ-
տիքլէրի անլաշըլմագտա տըր :

Պորսաեա գուհուրա կէլմէքտէ օլան ինգը-
լապաթը ճիւղիյէեէ սէպէպ տախի , վագ-
թիւնի պիլէն վէ Պորսանն հալինէ կէօրէ
տալրանան քիմսէլէրին մուամէլաթնտան ,
եանի պիր թագըմ արաճիֆին նէշըիլէ իշ-
թիղալ օլունտուղու էսնատէ , հէման մու-
մէլէեէ կիրիշիպ , հալաաիսի միւնթէշիթէ-
նին աաէմի սըհէթի թէպէյեիւն իաինճէեէ
գատար , պազը արաաա իսթիֆատէ իտէն-
լէրին իշկիւզարըգլարընտան իպարէթ տիր :

Պորսա իսալըննէ էֆեաարը հազըրէսինէ
վէ ըշվիշի հալէ նէգարէն , էսհամ ֆիեաթը
կէլէճէք քեանունի սանի գուրօնունուն թէ-
տիյէսինէ գատար , հէման տէրէճէլի հազըրէ-
տէ գալըպ , բէքտէ թէղայիւր իթմէյէճէ-
կի , վէ զիքը օլունան գուրօն թէտիյէ օ-
լունտուգտան , վէ քէշֆիեթի թէտիյէսի
Պորսա իսալըննէ անլաշըլտըգտան սօնրա ,
էսհամ ֆիյաթընն տէրէճէլի մաթլուպէեէ
վասըլ օլանաղը իսթիալալ օլունունտուր :

Կէչէն խիւլասաարա պէեան օլունտուղու
իւղը , աշըգ մուամէլաթըն թէշիթէսի մէճ-
հուլ , վէ փէյ իլէ ախը ու իթմանն գարարը
իսէ մահտուտ օլունտուղունտան , վէ պիրտէ
պու արալըգ Պորսաա ինգլապաթը մաթ-
լուպէ օլմանըպ , իլէրիտէ պազը մէրթէպէ
միւթէղայիւր օլարագ , իքթիսապը մէնֆաաթ
օլունանաղը իւմիտ օլունմագտա իտուկին-
տէն , շու կիւնլէրտէ գօնսօլիտէլէրին ա-
շըգ ախը ու իթմալէրի ճիւղի օլունալ , բէյ իլէ
մուամէլէլէրի իսէ զիեատէճէ տիր . իսթի-
լանճ ֆիեաթը սէքիլ կիւն վաաէլի օն պին
գօնսօլիտ իլին սէքսէն իրա , վէ պիր կիւն
վաաէլի օլ մըգտար էսհամ իլին , օթուղ իքի
լիրա , վէ պիր ալ վատէ իլէ պէշ պին էս-
համ իլին տէքսէն պէշ լիրատան իպարէթ
տիր :

ԶԷԽԱՅԻՐԻՆ ՖԻԵԱԹԸ ՀԱԶՐԵՍԻՍԻՆԻ

ՄԻԻՊԵՅԻՆ ՃԵՏՎԵԼ ՏԻՐ

	քիւն	ղըշ	փր	ղըշ	փր
Ազագըն գօլօզ հընթաթ	54	00	56	20	
Պէսարապիանըն	»	34	20	55	00
Գալաաթըն	»	28	00	29	20
Քէօթէնճէնին	»	28	00	29	20
Պալլըղըն	»	27	20	50	00
Իպրայիլին գըղըճա	»	25	00	28	20
Գալաաթըն	»	27	00	50	00
Պուրղազըն	»	28	20	29	00
Վարնանըն	»	28	00	50	00
Պալլըղըն	»	28	00	29	00
Ազագըն եէրգասը	»	54	20	54	00
Իսմայիլին	»	29	20	50	20
Թունանըն գօգօրօզու	»	46	00	47	00
Բումիլինին	»	44	20	45	00
Անատօլունուն	»	00	00	44	44
Թունա չայրի (արփ)	»	45	00	45	20
Բումիլինին	»	44	00	44	20

ԹԱԴԻՊԵՆ ՄԵՎՃՈՒՏԻ ԱՆՊԱՐ

Գօլօզ հընթա	450,000
Գըղըճա հընթա	250,000
Գօգօրօզ	7,000
Արփա	25,000

Թիւթէլէթ Թիւթէլէթ

ԷՄԹԱՍԵՐ ՏԱԽԻԼԻՑԵԷ

	օգգասը	ղըշ-փր	ղըշ-փր
Մահմուդիյէ	»	120-	
Սֆիօն բրիմօ	»	170-	178-
Մազը սիյահ	»	44-20	
Մազը ապլագ	»	44-	
Եարաղը Անաթօլու քիլի	»	7-20	
Եարաղը » երյգանմըշ	»	15-20	44-
Ճէհրի բրիմօ	»	44-	45-
Քիթրէ բրիմօ եարաղ	»	49-	
Բամուգ Ատանա	»	42-	42-20
» Կէշվէ պիրինճի	»	45-	
» Խարբուլթ	»	44-	
» Աճէմ Բուսիա	»	44-	
Քէօթահեա եօգ	»		
Թիթիթ վան	»	54-	24-
Թիթիթ Էնգարէ բրիմօ	»	40-	40-
Անիսօն Անատօլու	»	5-	
» Բումէլի	»	4-	
» Սազըզ	»	7-20	
Պալ մումու	»	22-	
Սալէպ	»	46-	
Մահլէպ	»	7-	
Գօլուն տէրիսի բրիմօ	»	6-20	
Քէշի » թիլլիլ »	»	44-20	42-
Գօլուն տէրիսի իքինճի	»	5-20	
Պիրինճի գօզա գուրու	»	460-	
Իքինճի » »	»	455-	
Ֆիլաթիւր պիրինճի	»	500-	550-
Տէմիրտաշ չէքի	»	500-	
Կիւրճի իքէլի Օլգա	»	500-	
» » Գարապաղ	»	250-	
» » Նօախի	»	550-	
Թայղան քիլէ	»	52-	54-
» Տուրօ Բումէլի	»	25-	
Գըղըճա Թունա	»	26-	27-
» Բումէլի	»	20-	
Իսմայիլ	»	28-	29-
Արփա իպրայիլ	»	40-	44-
Արփա Բումէլի	»	27-	28-
Գօգօրօզ	»	15-	
Եաշ գօզա	»	45-20	44-20

ԷՄԹԱՍԵՐ ԷՃՆԵՊԵՅԵ

	օգգասը	ղըշ-փր	ղըշ-փր
Գահվէ պիրինճի 400 օգգասը	»	4400-	4080-
» Իքինճի » »	»	900-	940-
» Իւշիւնճի » »	»	850-	880-
Թօզ չէքէր Ֆրնսըզ 44 օգգասը	»	250-	255
Շէքէր Հօլանտա » »	»	245-	260-
Գալալ » »	»	675-	690-
Չէլիք իքի 00 » »	»	485-	
Չէլիք պիր 0 » »	»	490-	
Թիմուր , չըպուգ եասը եուվարազ » »	»	70-	72-
Թիմուր եարմա չի- վիլիք » »	»	75-	76-
Ստն նիւմիւրօ պիր- տէն 44է գատար » »	»	400-	405-
Թէլ չէմպէր » »	»	90-	92-
Մօր պագամ » »	»	60-	65-
Չաճը գըղըզ » »	»	47-	48-
Շապ ինկիլիղ » »	»	70-	
Կէօզ Թաշը » »	»	5-20	6-
Չիվիտ » »	»	425-	450-
Գըրմըզ չարապիօր » »	»	-	-
Գըրմըզ քիթէճիօր » »	»	42-	45-
Պիպէր » »	»	-	-
Նըշատըր » »	»	6-20	
Թէնէքէ խաշ մարգա չիֆիլէ սանաղ » »	»	540-	550-
Թօմ ինկիլիղ կալօն » »	»	44-	42-
Թօմ Ամէրիգա » »	»	9-	

ՍԱՀԻՊ ՂԱԶԷԹԱ
ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ԼԷՎԱՆՅՈՒ ՉԷՐԱԼԵԸՆ ԹԱՊԻԱՆԷՍԻՆՅԷ
ՊԵՏ-ՕՂԼԱՏԱ ՏՈՂՈՒ ԵՈՂԱ , ՅՈՓՈՂԱՅ ԱԳՏՈՒԼԱ
ՊԵՏՏԵՐԼԷՐ ԴԱՐԵԼՈՂԱ ՆՈՒՄԵՐՈ 467 :